

УДК 343.982.9

О.А. МАРУЩАК, Чернігівський державний технологічний університет

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

Ключові слова: спеціальні знання, спеціаліст, слідчий, розслідування, ухилення від сплати податків

При розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), слідчому іноді складно розібратися в тонкощах та особливостях бухгалтерського обліку, фінансово-господарських питаннях, аудиту, а тому для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування виникає необхідність застосування спеціальних знань. Метою їх застосування є безпосереднє виявлення, фіксація, попереднє вивчення, оцінка і використання доказів, вирішення питання про їх наявність і допустимість, правильна кваліфікація вчиненого, визначення предмета і меж доказування, якісне проведення процесуальних дій, організація взаємодії зі знаючими особами (фахівцями, експертами) у процесі розкриття і розслідування злочинів.

Метою даної статті є визначення поняття спеціальних знань, їх форм та напрямків використання при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Також ми маємо на меті приділити особливу увагу такому напрямку використання спеціальних знань, як залучення спеціаліста.

До проблематики питання щодо визначення поняття спеціальних знань науковці зверталися в різні часи. Однак і сьогодні дане питання залишається дискусійним і, в першу чергу, через різні підходи до його визначення та тлумачення. Так, З.М. Соколовський визначає спеціальні знання як сукупність відомостей, отриманих у результаті професійної спеціальної підготовки, що створюють для їх

власника можливість вирішення питань у будь-якій галузі [1, с.8]. На його думку, основною ознакою спеціальних знань в даному визначенні, є вид професійної підготовки, у межах якого вивчаються відомості, необхідні для вирішення питання, яке виникло в справі. Г.М. Надгорний вважає, що спеціальні знання – це знання, які не відносяться до загальновідомих і які створюють передумови професійної підготовки з наукових, інженерно-технічних і виробничих спеціальностей, а також не загальновідомі знання, необхідні для заняття якими-небудь видами діяльності [2, с.15]. В свою чергу, В.Г. Гончаренко зазначає що, спеціальні знання – це сукупні знання спеціалістів у даній галузі, що характеризують досягнення конкретної наукової чи технічної галузі, тому вони завжди відбивають сучасний рівень розвитку науки, техніки, мистецтва, навіть якщо окремі спеціалісти з якихось причин відстають від цього рівня [3, с.25]. І.В. Постика визначає спеціальні знання як сукупність пізнань у певній галузі науки, техніки чи мистецтва на сучасному рівні їх розвитку, застосовуваних з метою доказування, яке провадиться у встановленому законом порядку [4, с.207].

Аналіз пропонованих дефініцій, дозволяє, на нашу думку, визначити спеціальні знання – як знання якими володіє спеціаліст, у конкретній науковій чи технічній галузі, і застосування яких сприяє доказуванню, та забезпечує швидко, повне та неупереджене розслідування.

Також по-різному вчені розрізняють та виділяють форми застосування спеціальних знань. Так, М.І. Скригонюк визначає, що спеціальні знання в кримінально-процесуальній діяльності застосовуються у двох формах. Перша форма передбачає використання слідчим знань спеціалістів у процесі провадження окремих слідчих дій при пошуку і фіксації доказів. Друга форма реалізується слідчим в іншому процесуальному значенні – шляхом призначення і проведення експертиз при розслідуванні кримінальної справи про злочин [5, с.219].

Є.П. Іщенко та А.О. Топорков вважають, що формами використання спеціальних знань на стадії попереднього слідства є:

а) процесуальна (процесуальною формою застосування спеціальних знань є участь фахівців у провадженні слідчих дій. Залучення фахівців до розслідування злочинних посягань обумовлене вимогою закону і особливостями обстановки злочину, коли необхідно своєчасно виявити, правильно вилучити, закріпити і досліджувати докази);

б) не процесуальна (не процесуальною формою участі фахівців у розслідуванні злочинів не регулюється нормами КПК. До цієї форми належать: консультаційна діяльність фахівця; довідкова діяльність знаючих осіб; спеціальні перевірочні обстеження (розслідування) посадовими особами; відомчі дослідження; документальні ревізії; оперативні (позаекспертні) дослідження і т.д.) [6, с.470].

Аналіз форм використання спеціальних знань, та специфіка такого злочину як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) дозволяє виділити ряд безпосередніх напрямків використання спеціальних знань. На нашу думку, при розслідуванні даного виду злочинів основними напрямками використання спеціальних знань є:

- 1) безпосереднє провадження слідчим слідчих дій;
- 2) залучення спеціаліста;
- 3) проведення експертиз.

Слідчий як фахівець юридичного профілю за своєю базовою підготовкою має досконало володіти не тільки загальними, але й спеціальними знаннями з різних галузей права, а також криміналістики, судової медицини, психіатрії тощо, але даного багажу знань може бути не достатньо, тому що розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) вимагає специфічних знань у сфері фінансів та бухгалтерського обліку, проведення складних експертиз, а це, у свою чергу, вимагає застосування інших напрямків використання спеціальних знань. Одним із найпоширеніших напрямів використання спеціальних знань є залучення спеціаліст.

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших

засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч.1 ст.71 КПК). Виходячи з визначення спеціаліста, можна дійти висновку що залучення спеціаліста це складний напрямок використання спеціальних знань, який включає в себе не один вид діяльності.

Основним і найпоширенішим видом залучення спеціаліста являється його консультативна діяльність.

Консультації – це науково обґрунтована порада, що надається фахівцем. Наприклад, фахівець-криміналіст може проконсультувати оперативних працівників про використання конкретних науково-технічних прийомів і засобів для вирішення виникаючих завдань і можливостях криміналістичних досліджень в ситуації, що створилася [6, с.472].

При розслідуванні ухилення від сплати податків, консультації слідчому можуть надавати спеціалісти різних сфер діяльності: податкові інспектори, аудитори, ревізори, спеціалісти з оподаткування, бухгалтерського обліку, фінансово-господарської діяльності тощо. Також серед консультантів можуть бути наукові працівники у галузі податкового, фінансового та господарського права, інших правових питань, та спеціалісти у сфері комп'ютерної інформації та техніки.

Перевага консультування полягає в тому, що слідчий оперативно отримує кваліфіковану допомогу із спеціальних питань. Консультації самі по собі доказового значення не мають, але вони допомагають слідчому оцінювати докази, своєчасно вирішувати питання про призначення експертизи, визначити коло питань, адресованих експертові [7, с.6].

При розслідуванні ухилення від сплати податків найдоцільніше залучати спеціалістів при провадженні таких слідчих дій як допит, обшук, огляд, та при здійсненні вилучення, тобто при провадженні таких процесуальних дій як тимчасовий доступ до речей і документів та тимчасове вилучення майна.

Особливе значення та висока ефективність використання спеціальних знань, шляхом за-

лучення спеціаліста має така слідча дія як допит. Окрім консультативної діяльності, з питань фінансово-господарської діяльності підприємств, бухгалтерського обліку, аудиту, технічних питань, та допомоги при підготовці до допиту, згідно ч.4 ст.71 КПК України спеціаліст має право ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду.

При провадженні допиту дуже важливе місце займає використання психологічних знань. Психологічні знання є знаннями в галузі психології, а тому вони вважаються спеціальними знаннями. Спеціальними психологічними знаннями вважають знання, набуті особою, яка залучається до кримінального процесу як консультант, спеціаліст чи експерт, у процесі навчання чи роботи за психологічними спеціальностями, професійні знання про психічні закономірності людини, що можуть використовуватися в кримінальному процесі для забезпечення завдань кримінального судочинства. Провадження допиту вимагає від особи яка проводить допит давати об'єктивну оцінку допитуваній особі, її особистісним характеристикам, психічним станам, процесам, моральним і діловим якостям. А тому, можна сказати, що основною метою застосування спеціальних психологічних знань, при проведенні допиту являється встановлення психологічного контакту між слідчим, і допитуваною особою, та здійснення на неї психологічного впливу.

З цією метою Ф.В. Глазирін пропонує використовувати такі прийоми:

- 1) звернення до логічного мислення допитуваного, що передбачає переконання про невідворотність розкриття злочину;
- 2) породження певного інтересу у допитуваного до спілкування та його результатів;
- 3) породження емоційного стану шляхом звернення до почуттів гордості, честі, каяття, співчуття;
- 4) вплив позитивними якостями особи слідчого – ввічливістю, справедливістю, доброзичливістю [8, с.99].

Слушною, на нашу думку, є також пропозиція А.В. Дулова, який називає основними прийомами встановлення психологічного контакту та здійснення психологічного впливу:

- 1) породження інтересу допитуваного до допиту;
- 2) породження інтересу до допитуваного;
- 3) звернення до закону, роз'яснення значущості необхідної інформації;
- 4) ознайомлення з обставинами, що пом'якшують вину.

Даний перелік, на нашу думку потребує доповнення.

Важливим, і головне етичним способом впливу, є метод переконання, цей метод застосовується для довгострокової зміни уявлень і переконань людини в необхідному напрямі, залучення до співробітництва, спонукання об'єкта до потрібного вчинку [9, с.345].

Взагалі вибір способів і прийомів встановлення психологічного контакту, та здійснення психологічного впливу, є досить умовним та залежать від низки обставин, таких як особливості справи, психічного стану особи яка допитує і допитуваного, від обстановки провадження допиту.

Також важливе значення має участь спеціаліста при проведенні такої слідчої дії як обшук, та при вилученні яке регламентується главою 15 КПК Тимчасовий доступ до речей і документів, та главою 16 Тимчасове вилучення майна. По-перше, спеціаліст допомагає слідчому у підготовчій стадії, при складанні переліку об'єктів для вилучення, та у разі якщо документів які будуть передані добровільно буде не достатньо для повного, всебічного та об'єктивного розслідування, та буде необхідність проведення обшуку, спеціаліст допоможе вже при складанні переліку об'єктів для пошуку, та зможе зорієнтувати слідчого де їх шукати. По-друге, спеціаліст може бути залучений при безпосередньому проведенні обшуку (ч.1 ст.236 КПК), де він може допомогти слідчому як виявити необхідні документи, так і визначити приналежність тих чи інших документів до конкретної справи.

Приймаючи участь у слідчому огляді та дослідженні документів, спеціаліст роз'яснює слідчому призначення кожного документу, та його значення для конкретної фінансово-господарської операції, та його співвідношення з іншими операціями, допомагає розібратися в особливостях оформлення документу, та виявити результати фальсифікації, підроблені записи та відхилення допущенні при веденні бухгалтерського обліку.

Спеціаліст залучається для здійснення інших видів діяльності, з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, а саме для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертиз тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду (ч.2 ст.71 КПК України). Водночас закон покладає на нього і певні обов'язки. Так, спеціаліст зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань (ч.5 ст.71 КПК).

Узагальнивши вищенаведене можна стверджувати, що при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), використання спеціальних знань відіграє ключову роль для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. У свою чергу, особливого значення набуває такий напрямок як залучення спеціаліста.

Залучення спеціалістів являється важливим та ефективним засобом для успішного розслідування. Особливо ефективною даний напрямок застосування спеціальних знань є на початкових етапах розслідування, оскільки провадження слідчих дій при розслідуванні ухилення не терпить зволікань, а слідчому може бути складно розібратися у тонкощах бухгалтерського обліку, у господарських документах, технічних питаннях, а спеціаліст

скерує дії слідчого, допоможе скласти перелік вирішуваних питань, об'єктів пошуку та дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соколовський З. М. Проблеми використання в кримінальному судочинстві спеціальних знань при встановленні причинного зв'язку явищ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / З. М. Соколовський. – Харків, 1968. – 28 с.

2. Надгорный Г. М. Соотношение специальных и юридических знаний / Г. М. Надгорный // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1984. – Вып. 28. – С. 14–19.

3. Гончаренко В. Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні / В. Г. Гончаренко, В. В. Курдюков, К. В. Легких // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – Число 2 (9). – С. 22–34.

4. Постика И. В. Судебно-исследовательская фотография как отрасль специальных криминалистических знаний / И. В. Постика // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1969. – Вып. 6. – С. 206–208.

5. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник / Скригонюк М. І. – Київ : Атіка, 2005. – 496 с.

6. Криминалистика : учебник / под ред. доктора юридических наук, профессора Е. П. Ищенко. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2006. – 748 с.

7. Сорокотягин И. Н. Использование специальных познаний в проверочной и организационной деятельности следователя : учебное пособие / Сорокотягин И. Н. – Свердловск, 1989. – 43 с.

8. Глазырин Ф. В. Изучение следователем личности обвиняемого и тактика следственных действий / Глазырин Ф. В. – Свердловск, 1973. – 156 с.

9. Романов В. В. Юридическая психоло- | гия / Романов В. В. – М., 1998. – 488 с.

Марущак О. А. Залучення спеціаліста при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) / О. А. Марущак // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 253–257 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_45.pdf

Визначені поняття спеціальних знань, їх форм та напрямків використання при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Приділяється особлива увага такому напрямку як залучення спеціаліста, розглядаються його функції та обов'язки при провадженні слідчих дій.

Марущак А.А. Привлечение специалиста при расследовании уклонения от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей)

Определены понятия специальных знаний, их форм и направлений использования при расследовании уклонения от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей). Уделяется особое внимание такому направлению как привлечение специалиста, рассматриваются его функции и обязанности при производстве следственных действий.

Marushchak O.A. Involvement of Specialists in the Investigation of Evasion of Taxes and Duties (Mandatory Payments)

The article is devoted to the definition of specialized knowledge, their forms and uses in the investigation of tax evasion and duties (mandatory payments). The article is given special attention such direction of specialized knowledge as involvement specialist, regarded its functions and duties at carrying out the investigation.

Форум права Форум